

УДК 811.161.2'373.45

Борисенко І. В.,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри іноземних мов,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА ПРОФЕСІЙНУ ТЕРМІНОСИСТЕМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Стаття має на меті встановити закономірності процесу запозичення і розкрити вплив англомовних запозичень на сучасну українську мову. Визначено англомовні запозичення в осучасненні української мови, а також роль англіцизмів у процесі глобалізації; досліджено процес запозичення англомовних лексем в історичному контексті, окреслено їх вплив на українську правничу терміносистему.

Встановлено, що українська правнича термінологія є відкритою, динамічною системою, що розширюючи сферу функціонування, інтенсивно розвивається та неологізується, поповнюючись новотворами, в тому числі й іншомовного походження. Обґрунтовано вплив англійської мови на формування досліджуваної терміносистеми та активізацію процесу запозичення англомовних термінів на сучасному етапі.

Ключові слова: англомовні запозичення, терміносистема, процес інтернаціоналізації, історичний аспект, правнича терміносистема.

Постановка проблеми. Однією з найпомітніших характеристик сучасного світу є глобальний білінгвізм, коли англійська та національна мови існують пліч-о-пліч у багатьох країнах світу. Незважаючи на те, що багато науковців висловлюють занепокоєння стосовно великої кількості англомовних лексем в українській мові, такий обмін словами є результатом культурного обміну між народами.

Збереження рідної мови і використання потенціалу англійської мови є необхідною умовою національно-культурного самовираження будь-якої нації. Жодна культура світу не розвивається в ізоляції. Одним з наслідків такого взаємозв'язку є поява іншомовних слів у мові кожного народу [13, с. 438].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про питому та іншомовну лексику є одним із багатьох у проблематиці наукової термінології. Воно завжди привертало увагу дослідників. Запозичення з інших мов є одним з активних джерел поповнення терміносистеми будь-якої мови. Кожна окрема термінологічна система мови відрізняється від інших пластів лексики

значною кількістю запозичень з інших мов. Вивченню змін, які виникають в українській мові під впливом англійської мови, присвячені наукові дослідження Б. Ажнюка, Ю. Жлуктенка, Г. Зимовець, І. Панасюк, Н. Попової, З. Прошиної.

Деякі аспекти проблеми англомовних запозичень у правничій термінології досліджувались у наукових працях Л. Архипенко, І. Каминіна, Л. Кислюк, Г. Сергєєвої, В. Сімонок.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття українська мова активно вбирає в себе лексичні одиниці з англійської мови, а процес запозичення, на думку В. Радчука, С. Караванського, О. Кочерги, Н. Непийводи, В. Калашник, М. Черпак, набуває масових масштабів. За визначенням, яке подано в енциклопедії української мови, англіцизм це – різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів тощо, які запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком [7, с. 12].

Формулювання цілей статті полягає у розкритті впливу англомовних запозичень на сучасну українську мову, зокрема правничу терміносистему.

Виклад основного матеріалу. Запозичення слова є активним процесом, під час якого мова тим чи іншим чином перебудовує нове слово, переробляє, узгоджує його зі своїми нормами і закономірностями. По-перше, всі фонемі в запозиченого слова замінюються фонемами рідної мови, найбільш близькими до сприйняття на слух. По-друге, запозичене слово включається до морфологічної системи мови, що запозичує, отримуючи відповідні граматичні характеристики категорії. По-третє, запозичене слово включається до системи семантичних зв'язків і протиставлень, якими володіє мова, що запозичує. Зазвичай, у процесі запозичення відбувається звуження значення слова. Після того, як запозичене слово увійшло в мову, воно починає набувати нових характеристик, як правило, відмінних від слова у мові-джерелі. В результаті змінень запозичені слова настільки засвоюються мовою, що перестають сприйматися як чужі, іноземні і їх іншомовне походження може бути розкрито тільки за допомогою етимологічного аналізу [3].

Мовні контакти широко вивчалися в рамках різних мовних парадигм. Українська дослідниця О. Місечко стверджує, що сьо-

годні лінгвістика зосереджується на відносинах між мовою, культурою та мисленням. Одним з найважливіших аспектів, який не можна не враховувати, є глобалізація використання англійської мови. Вона створила новий етап мовного ситуативного контакту й таким чином, новий тип двомовності. Одна з мов є глобальною, забезпечуючи доступ до світової спільноти, інша є регіональною мовою, забезпечуючи доступ до місцевої громади [11, с. 28].

Дослідники підкреслюють, що українська мова в основному перебувала під впливом англійської мови шляхом лексичних запозичень та кальок (йдеться про точні відтворення англійського терміна українською мовою, наприклад, *gamburger* – *hamburger*); через семантичні зміни українських лексичних одиниць, які були передані як семантичні кальки, наприклад, слово «контролювати» означає *to check* (перевіряти) українською мовою, але під впливом свого англійського аналога з'явилося значення *to command* [1, с. 48]. Серед інших змін ми можемо спостерігати зміни в додаткових відтінках значення. Такі слова, як агресивний, амбіційний – *aggressive, ambitious* втратили негативні відтінки, які вони мали раніше.

Потрібно також взяти до уваги фонетичний вплив, наприклад, у таких словах, як Флорида (*Florida*) або Вашингтон (*Washington*) наголос переходить на перший склад як в англійській мові, хоча раніше, коригуючись акцентним зразком в українській мові, наголос робився на другому або третьому складі [12, с. 69].

Запозичення з англійської мови також вплинули на графіку і пунктуацію, наприклад, великі літери використовуються замість маленьких у назвах компаній, змінюючи розташування у верхній частині тексту.

Відбулося значне зниження використання традиційних українських імен по батькові, особливо імен політиків та представників шоу-бізнесу. Особливу увагу слід приділити лексичним змінам, тому що вони є більш очевидні, ніж інші зміни в будь-якій мовній сфері. Ці зміни можливо проаналізувати з різних точок зору, наприклад, їх семантичні функції, чи слова запозичені для того, щоб надати ім'я новому явищу, або забезпечити стилістично забарвлені синоніми для існуючих українських слів. Значення деяких запозичень залишаються недоторканими, в той

час як інші запозичення з англійської мови трансформуються в процесі передачі для того, щоб задовольнити потреби української мови та суспільства [12, с. 52].

Деякі лексичні одиниці запозичуються на короткий проміжок часу, під впливом моди, або з деяких інших причин, але зрештою зникають як непотрібні для мови-позичальника. Запозичені елементи досягають різних рівнів асиміляції в процесі їх функціонування. Цей рівень визначається не хронологічною ієрархією їх появи, а практичним застосуванням у цей період часу.

Перші важливі контакти з іноземними культурами почалися в часи Хрещення Київської Русі, під час реформи Петра Великого і протягом всього 19-го століття [13, с. 437]. Періоди культурних діалогів можна поділити на етапи. Перший етап, коли одна культура починає запозичувати іноземні тексти з іншої. Вони вважаються «красивішими», ніж «застарілі» тексти на рідній мові. Пізніше спостерігали таке явище: іноземні тексти і просторіччя коригуються один до одного: переклади й адаптування збільшуються, «імпортовані» ідеї більш не сприймаються як «досконалі», люди повертаються до своїх забутих коренів.

Більшість англійських слів почали приходити в українську мову через російську. Англійські слова з'явилися в українській та російській літературній мові в XIX столітті завдяки західно-європейським мовам, наприклад французькій мові: бюджет (франц. budget від англ. budget), а також через прямі зв'язки з носіями мови. Можливість таких контактів безмірно збільшилася під час правління Петра, який намагався встановити більш тісні і регулярні зв'язки із західними країнами, щоб наблизитися до європейських стандартів, що супроводжувалося помітними змінами у словниковому запасі [12, с. 71].

Наступна хвиля запозичень розпочалася в 1830-х роках і тривала до 1890-х років. Багато лінгвістів характеризують цей період як час зневажливого ставлення до рідної мови [11, с. 119]. Більшість запозичених слів були інтернаціоналізмами – слова з подібним значенням у різних, іноді не споріднених мовах. Це такі слова, як бойкот (boycott), бокс (box), бюджет (budget), генетика (genetics-genetika), гумор (humour – gumor), експрес (express), експорт (export), імпорт (import), танк (tank), чек (cheque).

Перші десятиліття ХХ століття були відзначені наявністю таких слів в українській мові, як джаз (jazz), светр (sweater), трактор (tractor), тролейбус (trolleybus), френч (french), фокстрот (foxtrot), фільм (film), чемпіон (champion). Цей період був небагатим на запозичення, тому що новостворена радянська держава знаходилась в ізоляції від інших країн. Починаючи з 1920-х років процес запозичення посилювався і у сферах науки, техніки, спорту та культури [1, с. 51].

На першому етапі запозичення після розпаду Радянського Союзу вплив англійської мови на українську був «гарячкуватим»: Україна намагалася наздогнати світове англійське співтовариство. Після того, як був створений мінімальний запас понять, необхідних для взаєморозуміння в українській мові, бажання використовувати англійські запозичення зменшилося. Деякі запозичення зникли, інші були замінені українськими неологізмами: слово «media» (медіа) було замінене українською аббревіатурою ЗМІ, яке означає «засоби масової інформації» [4, с. 3].

У кінці ХХ століття Україна зазнала змін у соціальному житті, приєднавшись до світової спільноти, що викликало зміни мовної ситуації в суспільстві. Значно зросла необхідність у перекладах з англійської мови на українську в усіх сферах життя, включаючи засоби масової інформації, культури і реклами. Зміна основних культурних цінностей суспільства можуть бути основною причиною запозичення слів, які мають відповідні значення. Наприклад, запозичений вираз «PR-зв'язки з громадськістю», принесло значення штучно створеного дружнього комунікативного клімату, хоча первісно слов'янська культура не визнавала відкритої демонстрації дружелюбності до іноземців [12, с. 60].

У середині ХХ століття через так звану соціально-політичну «відлигу» проникнення англійських запозичень в українську і російську мови збільшилося. Словниковий запас був доповнений такими словами, як автостоп (autostop), бестселер (bestseller), брифінг (briefing), вестерн (western), детектив (detective), дизайн (design), інтерв'ю (interview), кемпінг (camping), концерн (concern), менеджер (manager), ноу-хау (know-how), офіс (office), прес-реліз (press-release), стрес (stress), тайм аут (time-out), трейлер (trailer), хобі (hobby) [11, с. 65].

Англійські запозичення, які використовуються в українській мові, в основному пов'язані з такими сферами життя людини і суспільства, як наука, політика, фінанси, сільське господарство.

Більшість запозичень пов'язана зі способом життя і відображає стосунки між людьми в різних сферах життя. Це такі слова як бармен (barmen), гейм (game), дансинг (dancing), партнер (partner), сервіс (service). Необхідність у цих запозиченнях визначається немовними факторами. В українській мові існує багато слів, для яких англійська мова слугувала засобом передачі лексем з інших мов: алігатор (Engl. alligator від іспанської *ellagarto*), горила (Engl. gorilla з африканської), джунглі (Engl. jungle з індійської *jangai*), піжама (Engl. *pujamas* з індійської) тощо [2, с. 177].

Деякі запозичення є термінами, які швидко інтернаціоналізувалися, що свідчить про їх історичні витоки. Ця категорія містить багато латинських та грецьких запозичень, іноді поєднаних фонетично і морфологічно пристосованих до мови. Таким чином, в українській мові з'явилися такі слова, як аболіціонізм (abolition – abolitionism), вердикт (verdict), капітал (capital). Більшістю запозичень у цій категорії є слова, які містять дві морфемі, одна з яких англійська, інша – латинського або грецького походження: автостоп (autostop – auto і stop), антифриз (antifreeze – anti і freeze), акваланг (aqualung – aqua і lung) і т. ін. Деякі англійські запозичення зберегли фонетичні та граматичні ознаки, що є нетиповими для української мови, і саме тому вони сприймаються як «чужинці». Це такі слова, що не відмінюються в українській мові: бунгало (bungalow), віскі (whiskey), денді (dandy), дербі (derby), каное (canoe), ноу-хау (know-how) [12, с. 62].

Більшість англійських запозичень асимільовані і графічно, і фонетично. Українське слово «бутси» (bootsy-boot) є похідним від англійської форми множини «boots»; українське слово «кекс» (keks) походить від множини лексеми «cakes».

Український лінгвіст С. Федорець підкреслює, що іноді важко точно визначити, яка частина мови була первісною для похідного слова: іменник чи дієслово. Пояснення цього явища полягає в таких засобах словотворення, як конверсія, яка приводить до подібності, незважаючи на їх придатність до двох частин мо-

ви, наприклад, блеф (Engl. іменник bluff, дієслово to bluff), дисплей (Engl. іменник display, дієслово to display), імпорт (Engl. іменник import, дієслово to import), ліфт (Engl. іменник lift, дієслово (to lift)). Більшість прикметників пристосувалися до норм української мови досить легко. Прикладом таких запозичень є слова «комфортабельний» від англ. comfortable, «лояльний» – від loyal, «резистивний» – resistive [8, с. 101].

Серед англійських запозичень, що використовуються в українській мові, є також слова, що походять від власних імен. Але як запозичення вони використовуються як загальні поняття. Наприклад, слово «бойкот» (boycott) походить від прізвища капітана Бойкота (Captain Boycott), чий орендарі вперше застосували тактику бойкоту. Цей список може бути доповнений назвами природних явищ і соціальних процесів, які були утворені від англійських власних імен: дальтонізм (daltonizm) походить від прізвища фізика Дальтона (Dalton); Дарвінізм (Darwinism) в основі має ім'я свого засновника – англійського природознавця Чарльза Дарвіна (Charles Darwin).

Таким чином, існування англомовних запозичень у лексиці української мови свідчить про взаємодію двох мов. Глибокі витoki національної мови не виключають усвідомлення її лексичного складу як відкритої системи, яка постійно поповнюється і розвивається. Дослідивши процес поповнення української мови англомовними лексичними термінами, можна зробити висновок, що в лексиці української мови залишаються лише об'єктивно виправдані і необхідні запозичення, доцільність вживання яких перевіряється лише часом.

Важливою та інформативною частиною мови права є юридична термінологія, що адекватно віддзеркалює певний етап розвитку державно-правових явищ та їх осмислення, а також продуктивні на цей час моделі й способи термінотворення [9, с. 134]. Адже певні терміни дають змогу доцільно викласти ідеї у сфері законодавства, а за допомогою правничої термінології можливо досягти найбільшої точності викладення юридичного тексту. Зміни, які відбуваються в суспільстві, здійснюють безпосередній вплив на юридичну лексику, яка є найбільш важливою частиною мови права. Зацікавленість проблемою дослі-

дження правової мови пояснюється значущістю функцій, які виконуються як правом, так і мовою в суспільстві. Зародження юридичної термінології пов'язане з виникненням самого права. Писемною мовою права були спочатку латина та англійська. Латина поступово набувала нових характеристик, оскільки вона використовувалася в офіційних документах. Йдеться не про класичний або середньовічний варіант латини, це був різновид юридичної мови, яка містила багато латинізованих англійських та старофранцузьких слів. Наприклад, давньоанглійське слово «morder» – таємне вбивство, перетворилося на «murdrum», а пізніше – на сучасне «murder».

Переважна більшість юридичних термінів – це запозичені слова, іншими словами інтернаціоналізми, що походять з класичних та сучасних іноземних мов (агент, адвокат, юриспруденція – латина; амністія – грецька; анкета, арбітраж, паспорт – французька). Значна кількість правничих запозичень мають англійське та німецьке походження. Проте поряд з іншомовними юридичними запозиченнями в українській мові широко використовуються власне українські терміни: допит, злочин, свідок, позивач, очевидець тощо. Правнича термінологія розглядається як найдавніший пласт термінологічної лексики в українській мові. Підтвердження є той факт, що певна кількість багатозначних слів української мови використовується з юридичним значенням і реалізується в контексті права, наприклад, пом'якшити – зробити покарання менш суворим; стаття – певна частина тексту в юридичному документі; організатор – ініціатор злочину; епізод – частина злочинних дій. Юридична термінологія насичена словами, що мають специфічне правниче значення (дізнавач, обшук, понятий, шахрай, суд, доказ, аббревіатурами МВС, ДАІ, ОВС) [6, с. 15].

Висновки. Процес запозичення іншомовних слів в українській правничій термінології характеризується, в першу чергу, використанням писемного мовлення як способу проникнення нової лексики, а також свідомим впливом на формування терміносистеми. Нові запозичення адаптуються до національної мови і використовуються з урахуванням лексичних норм професійного мовлення.

Особливого значення набуває процес інтернаціоналізації термінології (використання однієї лексеми в мовах, які не належать до однієї групи), що є результатом науково-технічного розвитку суспільства. Йдеться не лише про шляхи поповнення терміносистеми рідної мови, а і про глибинну взаємодію значної кількості європейських мов.

Соціально-політичні процеси, що відбуваються в Україні, реформування економічної та політико-правової сфери відіграють провідну роль у процесі поповнення правничої термінології англломовними запозиченнями.

Основними причинами використання англломовних лексем в українській мові є: міжнародний статус англійської мови як мови міжнародного наукового спілкування, а також важливість досягнень англломовних держав у царині державотворення та науки; розширення зв'язків з англломовними країнами та збільшенням кількості науковців та правників зі знанням англійської мови (цей процес отримав назву україно-англійський білінгвізм); необхідність узгодження національного законодавства з правом Європейської спільноти та імплементації відповідних норм і положень у державне право України, що пов'язано із зовнішньополітичними орієнтирами нашої держави.

Список використаних джерел

1. Ажнюк Б. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.
2. Козанович М. Жаргонизми в студенческой аудитории. *Славистика*, 1998. № 12. С. 177–182.
3. Кордюк О. М. Сучасні англломовні запозичення. URL: http://конференция.com.ua/files/image/konf%2011/doklad_11_2_28.pdf.
4. Палажченко П. Р. Глобализация и диалог цивилизаций. *Свободная мысль XXI*. 2004. № 6. С. 3–12.
5. Панасюк І. М. Англліцизми навколо нас: аномалія чи норма. URL: <http://www.uchika.in.ua/i-m-panasyuk-anglicizmi-navkolo-nas-anomaliya-chi-norma.html>.
6. Сергеева Г. А. Англломовні запозичення в українській правничій термінології: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 13.02.01. Харків, 2002. 20 с.
7. Українська мова: енциклопедія. Київ. 2000. 460 с.

8. Федорець С. А. Мова реклами як джерело поповнення іншомовної лексики. *Науковий вісник*. Харків: ХДПУ, 1997. Вип. 3. С. 101–104.

9. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. 640 с.

10. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. Москва: Юрид. лит., 1990. 192 с.

11. Misechko O. Historical-logical aspect of penetration of English borrowings into the modern Ukrainian language. Kyiv: Osvita, 2000. 234 p.

12. Polyarush V. The Influence of English on Ukrainian with a Focus on the Language of Youth. A thesis submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University. Department of English Language Teaching, 2010. 215 p.

13. Prozhina Z. Russian Englishes. *World Englishes (Special Issue)*. 2005. Vol. 24, No. 4. P. 437–535.

Borysenko I.,

Ph.D. in Pedagogics, Head of Foreign Languages Chair,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF ENGLISH BORROWINGS ON THE UKRAINIAN PROFESSIONAL TERM SYSTEM

The development of the modern informative society is closely connected with enlarging of transnationalization exchange, creating the uniform, universal informative area. Science and technical progress, world globalization and international cooperation promote the development of international terminology, unified notions and term, scientific, economic and cultural phenomena and as a result wide use of borrowings that get international character. The spread of English and its influence on our professional and every day life is a typical characteristic of any society. English borrowings have become to play a significant role in the Ukrainian language.

The globalization of the English language has created a new type of language contact situation and as a result, a new type of bilingualism. There are many reasons for using English loan words, as well as for their constant penetration into national languages. The paper investigates the main trends for the borrowing of English terms, outlines the connection of this process with the development of the society, the peculiarities of their functioning, focusing on the English borrowings in the Ukrainian language. We can observe increased use of English borrowings especially in professional term system and their influence on legal term system.

Much attention is paid to historical aspect of the English words borrowing as their penetration is related to the history of our state, that on different stages of the restoration of statehood of Ukraine has jointed variety political, social and economic and cultural relations with other nations of the world increasing in this way their own language.

The article also represents the role of English borrowings in the process of modernization of the Ukrainian language. Such process results in changing which occur in native language stylistic. It is found out that Ukrainian legal terminology is defined as an open, dynamic system which enlarging its spheres of functioning, develops intensively and enriches with new words, including foreign borrowings.

Key words: *English borrowings, internationalization, historical aspect, legal term system.*

References

1. Azhniuk, B. (2001), "Language changes on the ground of decolonization and globalization", *Movoznavstvo*, No. 3, pp. 48–54.
2. Kozanovich, M. (1998), "Jargonims in students' classroom", *Slavistica*, No. 12, pp. 177–182.
3. Kordiuk, O. (2000), *Modern English borrowings*, available at: http://конференция.com.ua/files/image/konf%2011/doklad_11_2_28.pdf.
4. Palazhchenko, P. R. (2004), "Globalization and dialogues of civilization", *Svobodnaia mysl – XXI*, No. 6, pp. 3–12.
5. Panasiuk, I. M. *Anglicisms around us: anomaly or norm*, available at: <http://www.uchika.in.ua/i-m-panasyuk-anglicizmi-navkolo-nas-anomaliya-chi-norma.html>.
6. Serhieieva, H. A. (2002), *English borrowings in Ukrainian legal terminology: Author's thesis*, Kharkiv, 20 p.
7. *The Ukrainian language: encyclopedia* (2000), Kyiv. 460 p.
8. Fedorets, S. A. (1997), "Advertising language as a source of foreign vocabulary updating", *Linhvistychni doslidzhennia: Naukovyi visnyk*. Vyp. 3, KhDPU, Kharkiv, pp. 101–104.
9. *Legal encyclopedia* (1998), Shemshuchenko, Yu. S. (edt), 6 Vol., Ukr. entsykl., Kyiv, 640 p.
10. *Law language*, (1990), Pyholkyna, A. S. (edt), Yurid. Lit., Moscow, 192 p.
11. Misechko, O. (2000), *Historical-logical aspect of penetration of English borrowings into the modern Ukrainian language*, Osvita, Kyiv, 234 p.
12. Polyarush, V. (2010), *The Influence of English on Ukrainian with a Focus on the Language of Youth*: thesis for the degree of Master of Arts, M. A.: Department of English Language Teaching, 215 p.
13. Prozhina, Z. (2005), "Russian Englishes", *World Englishes (Special Issue)*, Vol. 24, No. 4, pp. 437–438.